

ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი ძეგლები

ენრიკო გაბიძაშვილი, ქართული ნათარგმნი ჰაგიოგრაფია (რედაქტორები: ქეთევან ასათიანი, ეთერ ბერუაშვილი), თბილისი, 2004. 425 გვ.

ენრიკო გაბიძაშვილი, ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი ძეგლები (ბიბლიოგრაფია) 2, ასკეტიკა და მისტიკა (რედაქტორი დალი ჩიტუნაშვილი), თბილისი, 2006. 392 გვ.

ენრიკო გაბიძაშვილი, ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი ძეგლები (ბიბლიოგრაფია) 3, ჰომილეტიკა (რედაქტორი ედიშერ ჭელიძე), თბილისი, 2009. 580 გვ.

ენრიკო გაბიძაშვილი, ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი ძეგლები (ბიბლიოგრაფია) 4, ბიბლიოლოგია, ეგზეგეტიკა, აპოკრიფები (რედაქტორები: ნინო მელიქიშვილი, ციალა ჭურციკიძე), თბილისი, 2009, 486 გვ.

ხელნაწერთა ეროვნულმა ცენტრმა 2004-2009 წლებში გამოსცა ენრიკო გაბიძაშვილის მრავალტომეული ბიბლიოგრაფიული ნაშრომის – „ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი ძეგლების“ პირველი ოთხი ტომი.

ნათარგმნი მწერლობა ძველი ქართული ლიტერატურის უდიდესი ნაწილია და მოიცავს შუა საუკუნეების ქრისტიანული მწერლობის ასეულობით ძეგლს, რომელთა უმეტესობა ბერძნულიდანაა ნათარგმნი, უფრო მცირე ნაწილი კი – ქრისტიანული მწერლობის მქონე სხვა ენებიდან: სომხურიდან, არაბულიდან, სირიულიდან და სხვა. ნათარგმნი მწერლობის დარგობრივი სტრუქტურა სრულად ასახავს ბიზანტიური სასულიერო ლიტერატურის დარგებს, და თითოეული დარგი ქართველ მთარგმნელთა ბეჯითი მუშაობის შედეგად სოლიდურადაა წარმოდგენილი ქართულ ენაზე. ეს დარგებია: ბიბლიოლოგია, აპოკრიფიკა,¹ ეგზეგეტიკა, დოგმატიკა, პოლემიკა, ასკეტიკა, ჰაგიოგრაფია, კანონიკა, ლიტურგიკა, ჰიმნოგრაფია, ჰომილეტიკა,

ძველი ქართული ნათარგმნი ლიტერატურის ბიბლიოგრაფიის შედგენის პირველი ცდა უკავშირდება ხელნაწერთა კოლექციების აღწერილობების შექმნას.² აღწერილობის თითოეულ ტომს მათი შემდგენელნი ურთავდნენ

1 აპოკრიფული ლიტერატურა („დაფარული“ წიგნები) ქრისტიანული მწერლობის დარგად ითვლება ბიბლიური აპოკრიფების მნიშვნელობით. მაგრამ აპოკრიფები სხვა ხასიათისაც არსებობს: ჰაგიოგრაფიული, დოგმატიკური, ასკეტიკური, კანონიკური და სხვ. ისინი ეკლესიის მიერ საერთო-საკითხავად შეწყნარებული წიგნებისაგან განსხვავებით, ეკლესიური ხმარებისაგან დაფარულია, და ამიტომ მათ მიაკუთვნებენ აპოკრიფთა რიგს. ასეთ ლიტერატურას ისეთივე დარგობრივი სტრუქტურა აქვს, როგორც კანონიკურს. ამიტომაც აპოკრიფები, ზოგადი გაგებით, ქრისტიანული მწერლობის ერთი კონკრეტული დარგი კი არა, არამედ მისი ცალკე ნაკადია, ეკლესიის მიერ საკითხავად შეწყნარებული ლიტერატურის მსგავსი დარგობრივი სტრუქტურის მქონე.

2 ამ საქმეში ბევრი იღვაწეს როგორც ქართველმა, ისე უცხოელმა მკვლევრებმა: თ. ჟორდანიამ, მ. ჯანაშვილმა, ზ. ჭიჭინაძემ, დ. კარიჭაშვილმა, ე. თაყაიშვილმა, ი. ჩავახიშვილმა, ნ. მარმა, უ. გარიტმა, რ. ბლუიკმა, კ. კეკელიძემ, ს. კაკაბაძემ, ალ. ბარამიძემ, ი. აბულაძემ, ე. ნიკოლაძემ, პ. გაგოშიძემ და სხვ., განსაკუთრებით კი – კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის მრავალრიცხოვანმა კოლექტივმა (ე. მეტრეველი, ლ. ახოზაძე, ა. ზაქარაძე, თ. ბრეგაძე, რ. გვარამია, ნ. დგოვაძე, მ. დვალის, მ. დოლაჟიძე, თ. ენუქიძე, ნ. კასრაძე, ე. კახაბრიშვილი,

ანბანურ ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს ზემოთჩამოთვლილი დარგების მიხედვით (ცალკეული ტომების ფარგლებში). ეს საძიებლები, რა თქმა უნდა, ძალზე მწირად ასახავდა როგორც თარგმნით, ისე ორიგინალურ ლიტერატურას და უთითებდა თითოეული ძეგლის შემცველ მხოლოდ იმ ხელნაწერებს, რომლებიც ამ ტომში იყო აღწერილი.

ძველი ქართული ნათარგმნი ლიტერატურის პირველი ვრცელი ბიბლიოგრაფიული საძიებელი შეადგინა აკად. კ. კეკელიძემ, რომელმაც მასალა განალაგა ავტორების მიხედვით, ანბანურად.³ ვინაიდან ამ ნაშრომის შედგენის დროს ჯერ კიდევ არ არსებობდა ქართულ ხელნაწერთა ყველა ფონდის დაწვრილებითი აღწერილობა, ავტორმა ვერ შეძლო თითოეული ბიბლიოგრაფირებული თხზულების შემცველი ყველა ხელნაწერის მითითება. გარდა ამისა, ამ საძიებელში სხვადასხვა დარგის ლიტერატურა გამიჯნული არ იყო ერთმანეთისაგან და თითოეული დარგის მოცულობის განსაზღვრა საგანგებო ძიებას საჭიროებდა. კ. კეკელიძემ დამატებით შეადგინა ნათარგმნი ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა ანბანური საძიებელი (წმიდათა სახელების მიხედვით),⁴ ძველი ქართული მწერლობის სხვა დარგების ბიბლიოგრაფია კი დღემდე გამოცემული არ ყოფილა.

ე. გაბიძაშვილის მრავალტომეული ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი თხზულებათა პირველი სრული დარგობრივი ბიბლიოგრაფიაა. ამგვარი ნაშრომის საჭიროება დიდი ხანია იგრძნობოდა ქართულ ფილოლოგიაში. ნათარგმნი ლიტერატურის სრული ბიბლიოგრაფიის შესადგენად მუშაობა რამდენიმე ათეული წლის წინათ დაიწყო ხელნაწერთა ინსტიტუტში, მაგრამ ეს წამოწყება იმჯერად მხოლოდ ბარათებზე მასალის ამოწერით შემოიფარგლა. მუშაობამ სისტემური ხასიათი შეიძინა ხელნაწერთა ინსტიტუტში სამეცნიერო ინფორმაციისა და ბიბლიოგრაფიის განყოფილების ჩამოყალიბების შემდეგ, 1996 წლიდან (ხელმძღვანელი – ენრიკო გაბიძაშვილი). ამ განყოფილებაში მომუშავე მცირერიცხოვანმა ჯგუფმა საფუძვლიანად განაახლა და შეავსო შეკრებილი ბიბლიოგრაფიული მასალა. იგი გააწყო არა ავტორების, არამედ თხზულებების სათაურთა მიხედვით, ანბანურად. თითოეულ ერთეულთან მოცემულია ცნობები ამ თხზულებათა შესახებ: ორიგინალის ენა, ავტორი, თხზულების რედაქციები, მთარგმნელი, ხელნაწერები, ტექსტის გამოცემები, კვლევითი ნაშრომები და სხვა.

საძიებელში ხელნაწერები მითითებულია გარკვეული თანმიმდევრობით: ჯერ დამოწმებულია ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ფონდები: A (ყოფ. საეკლესიო მუზეუმი), H (ყოფ. საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმი), S (ყოფ. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მუზეუმი), Q (ყოფ. საქართველოს მუზეუმის ახალი ფონდი),

მ. კვაჭაძე, გ. კიკნაძე, ლ. კიკნაძე, ლ. მეფარიშვილი, გ. ნინუა, მ. ჭავთარია, ლ. ჭაჯაია, ლ. ჭუთათელაძე, ც. ჭურციკიძე, ლ. შათირიშვილი, მ. შანიძე, ჯ. შარაშიძე, ნ. ჩხიკვაძე, ც. ჭანკიევი, ლ. ხევსურიანი)

3 კ. კეკელიძე, უცხო ავტორები ძველ ქართულ ლიტერატურაში: მისსავე კრებულში: ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, V, თბილისი, 1957, 3-114.

4 კ. კეკელიძე, ქართული ნათარგმნი აგიოგრაფია: იქვე, 115-211.

თბილისის ცენტრ. არქივი, ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის, ახალციხის, გორის, ზუგდიდის, პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკისა და აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ფონდები, იერუსალიმის, სინას მთის, ათონის ივირონის, ბოდლეს უნივერსიტეტისა და სხვა სიძველეთსაცავებისა.

ბიბლიოგრაფიული სერიის თითოეული ტომის სტრუქტურა ასეთია:

1. შესავალი წერილი ამ ტომში წარმოდგენილი დარგის ბიბლიოგრაფიის შედგენის პრინციპების შესახებ.
2. ვრცელი საცნობარო ნარკვევი შესაბამისი დარგის ძირითად საკითხებზე.
3. დარგის თხზულებათა ბიბლიოგრაფია, ყველა მონაცემის გათვალისწინებით,
4. ამ დარგის ლიტერატურის კვლევისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო შრომათა სია.
5. საძიებლები (ავტორთა, მთარგმნელთა, ხელნაწერთა).

ამრიგად, სერიის თითოეული ნაკვეთი მარტო ბიბლიოგრაფიული ხასიათისა კი არაა, არამედ ლიტერატურისმცოდნეობითიც (საცნობარო ნარკვევების დართვის გამო). ამდენად, იგი გამოადგება არა მარტო სპეციალისტებს, არამედ ძველი ქართული ლიტერატურით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრეს.

სერიის პირველ ნაკვეთში („ქართული ნათარგმნი ჰაგიოგრაფია“) მკითხველი გაეცნობა, სახელდობრ, ქართული ჰაგიოგრაფიული მწერლობის მოკლე ისტორიას. საცნობარო ნარკვევში განხილულია შემდეგი საკითხები:

I. მარტვილოლოგიური უანრის თხზულებების ქართული თარგმანები (წმინდა მხედრები, უვეცხოოდ მკურნალნი, საერო პირები – მოწამეები, მოწამე დედები, მწვალებელთა და მაჰმადიანთაგან წამებულნი, მღვდელ-მოწამეები, ღირსი მოწამენი, მოწამეთა სახელობის სახალხო-რელიგიური დღესასწაულები, აღმსარებლები), გვ. 23-52.

II. „ცხოვრება-მოქალაქობის“ უანრის თხზულებათა ქართული თარგმანები (მესვეტეები, სალოსები, ცნობილ მონაზონთა „ცხოვრებანი“, მოღვაწე დედები, წმინდა მღვდელმთავრები), გვ. 52-73.

III. მეტაფრასული ჰაგიოგრაფია (სვიმეონ ლოლოთეტისა და იოანე ქსიფილინოსის მეტაფრასულ თხზულებათა ქართული თარგმანები), გვ. 73-81.

IV. აპოკრიფული ჰაგიოგრაფია, გვ. 82-84.

V. „შესხმები“ ჰომილეტიკაა თუ ჰაგიოგრაფია? გვ. 84-89.

VI. სვინაქსარული ჰაგიოგრაფია, გვ. 89-91.

VII. აღმოსავლურ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა ქართული თარგმანები (სირიულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობანი ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში, სომხურ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობანი ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში, არაბულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობანი ჰაგიოგრაფიული მწერლობის დარგში), გვ. 91-108.

VIII. მხოლოდ ქართულ თარგმანში შემორჩენილი ჰაგიოგრაფიული თხზულებები გვ. 108-115.

სერიის მეორე ნაკვეთის საცნობარო ნარკვევი („ქართული ნათარგმნი ასკეტიკა და მისტიკა“) შედგება მცირე შესავლისა (გვ. 15-18) და ორი თავისაგან:

II. „სწავლანი წმიდათა მამათანი“ (გვ. 19-66).

II. „თხოვანი წმიდათა მამათანი“ (გვ. 67-82).

მესამე ნაკვეთის საცნობარო ნარკვევი („ქართული ნათარგმნი ჰომილეთიკა“) შედგება შემდეგი თავებისაგან:

1. შესავალი (გვ. 14-18).
2. ქართულად თარგმნილი ჰომილეთიკური მემკვიდრეობა (ჰომილეთიკური კრებულები: მრავალთავი, „მარგალიტი“, გრიგოლი ღმრთისმეტყველის, გრიგოლ ნოსელის, იოანე ოქროპირის საავტორო კრებულები; X-XII სს. ჰომილეთიკური კრებულები, მეტაფრასული კრებულები; გვიანდელი კრებულები: „ოქროს წყარო“, „კლიტე“, „სუფევა“, „სამასეული“, „მანანა“), გვ. 18-30.
3. ჰომილეთიკური თხზულებების ქართულ თარგმანთა ავტორები (მოკლე ცნობები თითოეული ავტორის შესახებ), გვ. 30-55.
4. მთარგმნელები, გვ. 55-56.
5. ბიზანტიური ჰომილეთიკური ლიტერატურის კვალი ქართულ ორიგინალურ სასულიერო მწერლობაში, გვ. 57-60.

მეოთხე ნაკვეთს ერთვის სამი საცნობარო ნარკვევი:

1. „ნათარგმნი ბიბლიოლოგია“ (აქ მოცემულია ძველი აღთქმის წიგნთა მოკლე შინაარსი, გვ. 14-50, ახალი აღთქმის წიგნთა მოკლე შინაარსი, გვ. 51-50, და ზოგიერთი განმარტება ბიბლიურ წიგნთა შესახებ, გვ. 66-74).
2. „ნათარგმნი ეგზეგეტიკა“ (გვ. 226-248).
3. „ნათარგმნი აპოკრიფები“ (ძველი აღთქმის აპოკრიფები, გვ. 369-384; ახალი აღთქმის აპოკრიფები, გვ. 384-390).

სერიის ოთხივე ტომი ერთნაირი დიზაინით და საკმაოდ კარგი პოლიგრაფიული ხარისხით გამოსცა გამომცემლობა „არტანუჯმა“. გამომცემის ხელმძღვანელი – ბუბა კუდავა.

ენრიკო გაბიძაშვილის ბიბლიოგრაფიული სერია უკვე იქცა ძველი ქართული მწერლობის მკვლევართა სამაგიდო წიგნად. ეს ფუნდამენტური ნაშრომი დიდად გაუადვილებს საჭირო ინფორმაციის მოძიებას ძველი ქართული თარგმნითი ლიტერატურით დაინტერესებულ ყველა პირს. ბიბლიოგრაფიული სერიის მომდევნო ტომები (დოგმატიკა-პოლემიკა, კანონიკა, ლიტურგიკა, ჰიმნოგრაფია) ამჟამად გამომცემის პროცესშია და მალე მიიღებს მკითხველი.

თამაზ კოჭლამაზაშვილი

„ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი“ 1/2008, „ცოდნა“, 496 გვ.

„ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი“, 2/2009, „ცოდნა“, 724 გვ.

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ცენტრის გრიფით 2008 წელს დაიწყო გამოცემა სამეცნიერო წელიწადული სერიისა – „ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი“, რომლის მთავარი რედაქტორია პროფ. ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი. ამ დროისათვის უკვე სერიის 2 ტომია გამოცემული.

როგორც სახელწოდება გვიჩვენებს, „ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი“ ქრისტიანულ სიძველეთა კვლევის ამსახველი კრებულია. სათაურში ნახსენები „არქეოლოგია“, მისი თავდაპირველი და ფართო მნიშვნელობით, სიძველეთმცოდნეობას გულისხმობს. სწორედ ქრისტიანულ სიძველეთა ფართო ძიება განზრახული ახლად დაარსებულ წელიწადულში: ქრისტიანულ ტექსტთა გამოცემა და კვლევა, ქრისტიანული მოძღვრების სხვადასხვა პრობლემის განხილვა, საეკლესიო მწერლობა და მისი ჟანრები, ეკლესიის ისტორია, საეკლესიო სამართალი, საეკლესიო და სამონასტრო ტიპოსი, ქრისტიან მწერალთა ცხოვრება და შემოქმედება, ქრისტიანული ხელოვნება და სხვ.

ამ პერიოდულ გამოცემაში შესული ნაშრომები, ისევე როგორც ისინი, რომელთა გამოცემაც მომავალშია დაგეგმილი, სხვადასხვა ფორმატისა და ხასიათისაა: სამეცნიერო სტატიები, ტექსტთა პუბლიკაციები, საეკლესიო-ისტორიული საბუთები, ლიტერატურულ და ისტორიულ წყაროთა თარგმანები, რეცენზიები, ახალი სამეცნიერო ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია, ინფორმაცია სამეცნიერო ფორუმთა შესახებ და ცნობები ქრისტიანულ სიძველეთა საკვლევ პროექტთა შესახებ. ასე რომ, წელიწადულის კვლევითი დიაპაზონი მეტად ფართოა.

„ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანის“ გამოქვეყნებულ ორივე კრებულში ათამდე სხვადასხვა რუბრიკაა წარმოდგენილი:

ადრინდელი პატრისტიკიდან მკითხველს შეუძლია, გაეცნოს ბოლონის უნივერსიტეტის პროფესორის, ეკლესიის ისტორიისა და პატრისტიკის მკვლევრის ლორენცო პერონეს სტატიას: „ძალღების“ განდევნა ლოცვის ჟამს: მლოცველის სახე დემონებსა და ანგელოზებს შორის ორიგენედან ევაგრე პონტოელამდე“ (II, 9-53). ლოცვის მისტიკისა და თეორიისადმი მიძღვნილი ეს გამოკვლევა მოხსენებად წაკითხულ იქნა თბილისში, ივ. ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის ინსტიტუტში, 2008 წლის 8 ოქტომბერს. ქართული თარგმანი ეკუთვნის მაგდა მჭედლიძესა და ცისანა ბიბილეიშვილს.

დოგმატურ-სადმრთისმეტყველო ლიტერატურის რუბრიკით დაიბეჭდა ქრისტიანული ეკლესიის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ავტორიტეტის, წმ. გრიგოლ ნოსელის (+394) ორი უმნიშვნელოვანესი დოგმატიკური თხზულება: „დიდი კატექეტიური სიტყვა“ (ძველი ქართული თარგმანის პირველი პუბლიკაცია; I, 7-104) და „დაბადებისათვის კაცისა“ (გიორგი მთაწმიდლისეული

თარგმანის პირველი კრიტიკული გამოცემა; II, 54-235).¹ ორივე მათგანი უძველესი ხელნაწერების მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა. ტექსტებს ერთვის საღმრთისმეტყველო-ფილოლოგიური გამოკვლევები, რომლებშიც შესწავლილია ქართული თარგმანების თავისებურებანი და მათში ასახული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია (ქართულ-ბერძნული შესატყვისობანი); ასევე, დადგენილია „დიდი კატექეტიური სიტყვის“ ქართული თარგმანის ატრიბუცია: აქამდე იგი გიორგი მთაწმიდელს მიეწერებოდა. ხოლო ე. კოჭლამაზაშვილი, მთარგმნელობითი სტილის ანალიზის საფუძველზე, ასაბუთებს, რომ ნოსელის ეს დოგმატიკური ნაშრომი ქართულად ეფთვიმე მთაწმიდელს უთარგმნია.

ასკეტიკის რუბრიკით გამოქვეყნდა მანია რაფავასა და ნანა ჩიკვატიას გამოკვლევა: „სვიმეონ ახალი ღვთისმეტყველის მაწუეველი სიტყუაჲ სინანულისა მიმართ“ (II, 236-302). თხზულება XI-XII სს-ის ქართულ დოგმატიკურ ანთოლოგიაში („დოგმატიკონში“) XI ს-ის ბიზანტიელ მწერალს ნიკიტა სტითატს მიეწერება. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ იგი სვიმეონ ახალი ღმრთისმეტყველის ქმნილება უნდა იყოს. გამოკვლევას ერთვის ძველი ქართული თარგმანის ტექსტი, რომელიც აქამდე გამოქვეყნებული არ ყოფილა, და ქართულ-ბერძნული ტერმინოლოგიის ლექსიკონი.

ეგზეგეტიკური მწერლობიდან მკითხველი გაეცნობა წმ. გრიგოლ ნაზიანზელის „ნათელთათჳს“ საკითხავის ბასილი მინიმუსის განმარტების ძველი ქართული თარგმანის ტექსტს, რომელიც გამოსაცემად მოამზადა და შესავალი წერილი დაურთო თამარ ოთხმეხურმა (II, 303-341).

ჰომილეთიკური მწერლობის რუბრიკით დაიბეჭდა ორი ნაშრომი: მალხაზ კობიაშვილის „წმიდა გრიგოლ ნოსელის შესხმა წმიდისა ბასილისი, და მისი ძველი ქართული თარგმანი (I, 205-222) და ექვთიმე კოჭლამაზაშვილის „ერთი ფსევდოოქროპირისეული ჰომილიის ატრიბუციისათვის“ (II, 342-374). სტატიებს ერთვის ხსენებული ჰომილიების ძველი ქართული თარგმანების ტექსტები.

ექვთიმე კოჭლამაზაშვილის გამოკვლევით, ნათლისღების დღესასწაულზე წარმოთქმული ერთ-ერთი ჰომილია, რომელიც X ს-ის ქართულ ჰომილეთიკურ კრებულებში – „მრავალთავეზშია“ შეტანილი და წმ. იოანე ოქროპირს მიეწერება, სინამდვილეში წმ. გრიგოლ ნოსელს უნდა ეკუთვნოდეს. მკვლევარმა, ერთი მხრივ, მიაკვლია ამ თხზულების ბერძნულ (ფსევდოეპიგრაფიკულ) დედანს, მეორე მხრივ კი, ტექსტოლოგიური და დოქტრინალური ანალიზით დაადგინა, რომ ხსენებული ჰომილიის ავტორი წმ. გრიგოლ ნოსელი უნდა იყოს.

1 გიორგი მთაწმიდლისეული თარგმანი წმ. გრიგოლ ნოსელის ამ თხზულებისა მანამდე გამოსცეს ნინო შალამბერიძემ (იხ. მისი სადისერტაციო ნაშრომი: „გრიგოლ ნოსელის „დაბადებისათჳს კაცისას“ გიორგი მთაწმიდლისეული თარგმანი“, თბ., 1968) და გრიგოლ რუხაძემ (იხ. წმიდა გრიგოლ ნოსელი, შესაქმისათვის კაცისა, სამი ქართული რედაქცია, უძველესი (VIII-IX სს.), წმ. გიორგი მთაწმიდლისეული (XI ს.) და ახალი თარგმანი გვანცა კოპლატაძისა ბერძნული ტექსტითურთ, თბ., 2010, 197-295).

ჰაგიოგრაფიის რუბრიკით სამი ნაშრომი გამოქვეყნდა: ექვთიმე კოჭლამა-ზაშვილმა გამოსცა კრიტიკულად დამუშავებული ტექსტები წმ. გრიგოლ ნოსელის „გრიგოლ საკვირველთმოქმედის ცხოვრების“ ორი ძველი ქართული თარგმანისა (გიორგი მთაწმიდლისა და ეფრემ მცირისა) და დაურთო მათ ტექსტოლოგიური გამოკვლევა (II, 375-539).²

თინა ცერაძემ და ლელა ხოფერიამ პეტერბურგის სიძველეთსაცავებში მიაკვლიეს „იოანე მოწყალის ცხოვრების“ აქამდე უცნობ ქართულ თარგმანს და მოამზადეს იგი გამოსაქვეყნებლად ისტორიულ-ლიტერატურული მიმოხილვის დართვით (II, 540-581).

ეკა ჭყოიძის სტატია – „სასწაულების ინტერპრეტაცია გიორგი მცირის „გიორგი მთაწმიდლის ცხოვრებაში“ – წარმოადგენს პირველ მცდელობას გიორგი მცირის თხზულების გაანალიზებისა ამ კუთხით (II, 582-609).

სასულიერო პოეზიის რუბრიკით გამოქვეყნებულია ქეთევან ბეზარაშვილის სამეცნიერო წერილი „ქართული არალიტურგიკული სასულიერო პოეზიის შესწავლისათვის“ (II, 610-620).

ლიტურგიკის საკითხებს მიეძღვნა ორი ნაშრომი: ლილი ხევსურიანის „ზატიკის ორი ძველქართული რედაქცია“ (I, 223-348) და ექვთიმე კოჭლამაზაშვილის „წინდობისა და ქორწილის საეკლესიო რიტუალი უძველეს ქართულ კურთხევათა კრებულებში“ (I, 349-369).

ლილი ხევსურიანის ვრცელი ნაშრომი ქართული ზატიკის პირველი ფუნდამენტური გამოკვლევაა. მასში ავტორი იძლევა გიორგი მთაწმიდლისეული ზატიკის ზედმიწევნით დახასიათებას, გამოკვეთს მის თავისებურებებს და მიმართებას ანალოგიურ ბერძნულ კრებულებთან. იკვლევს გიორგი მთაწმიდლის შემდეგდროინდელი ზატიკის ატრიბუციას და მას ანტონ ჭყონდიდლის (XIII ს.) სახელს უკავშირებს. ნაშრომში გამოვლენილია იოანე მინჩხის აქამდე უცნობი რამდენიმე საგალობელი (სტატიას ერთგვის მათი ტექსტებიც), და ტექსტობრივ მასალაზე დაყრდნობით გამოთქმულია ახალი მოსაზრება ჰიმნოგრაფის სამოღვაწეო ადგილის შესახებ.

ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი იძლევა წინდობისა და ქორწილის უძველესი საეკლესიო რიტუალის ამსახველი ტექსტის პირველ პუბლიკაციას კომენტარებითურთ.

ქრისტიანული პედაგოგიკის მონაკვეთი გვაცნობს ქეთევან ბეზარაშვილის სამეცნიერო წერილს „ზოგადი განათლება ბიზანტიაში: ჰერმენევტიკური გრამატიკისა და ლექსთწყობის ზოგიერთი განმარტებისათვის ბიზანტიურ და ქართულ წერილობით წყაროებში“ (I, 370-414).

რელიგიური ისტორიოგრაფიის საკითხებს ეხება ნინო დობორჯინიძე გამოკვლევაში: „შუა საუკუნეების რელიგიური ისტორიოგრაფია და იბერების იდენტიფიკაციის პრობლემა“ (II, 621-634).

2 ორივე თარგმანი პირველად გამოაქვეყნა ნ. მრევლიშვილმა. იხ. მისი ნაშრომი: „გრიგოლ ნოსელის „გრიგოლ საკვირველთმოქმედის ცხოვრების“ ქართული რედაქციები“, თბ., 2001.

საღმრთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლების რუბრიკით გამოქვეყნდა ქეთევან ბეზარაშვილის ნაშრომი: „ქართული ელინოფილური სკოლების კვლევის პერსპექტივა: შავი მთიდან გელათამდე“ (II, 635-650).

საეკლესიო-იერარქიული ტერმინოლოგიის სათაურით მკითხველი ეცნობა თამარ მესხის გამოკვლევას „ტანუტერის ეტიმოლოგიისათვის“ (II, 651-664). აქამდე ქართველ და სომეხ მკვლევართა ერთსულოვანი აზრით, „ტანუტერი“, როგორც საეკლესიო-იერარქიული ტერმინი, ქართულში სომხურიდან შემოსულად ითვლებოდა (სიტყვა სომხურად ნიშნავს „სახლის უფალს“, „მამასახლისს“). წერილის ავტორმა ტერმინ „ტანუტერის“ შემცველი ტექსტების ანალიზითა და ენათმეცნიერული კვლევა-ძიებით დაადგინა, რომ „ტანუტერი“ ქართულში შემოსულია არა სომხურიდან, არამედ ბერძნულიდან.

საქართველოს ეკლესიის ისტორიის რუბრიკით დაიბეჭდა ორი სტატია: დავით ჯაფარიძის „არქიმანდრიტ ტარასი ალექსი-მესხიშვილის ცხოვრება და მოღვაწეობა“ (I, 415-426) და ნუგზარ ბაბუაშვილის „კორნელი კეკელიძე პირველ საეკლესიო კრებაზე, და ამ კრების ორი კანონიკური დოკუმენტის ატრიბუციის საკითხი“ (I, 427-448).

ქრისტიანობისა და ეთნოლოგიის რუბრიკა გვაცნობს ნინო ღამბაშიძის გამოკვლევას: „მცხეთის ჯვარი და საქართველოს გაქრისტიანების სამი ეტაპი“ (I, 449-464), ხოლო **ქრისტიანული ხელოვნების** რუბრიკა – ნინო ჭიჭინაძის სტატიას: „წმ. ნიკოლოზის ხატი სვანეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმიდან“ (I, 465-483).

თითოეულ სამეცნიერო წერილს ახლავს რეზიუმე ინგლისურ ენაზე. II ტომს ერთვის სამეცნიერო ინფორმაციისა (შეადგ. ქ. ბეზარაშვილმა და თ. ოთხმეზურმა) და ბიბლიოგრაფიის მიმოხილვა (შეადგ. ქ. ბეზარაშვილმა) (II, 665-709).

„ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანის“ I-სა და II ტომში გამოქვეყნებული კვლევები მკითხველს მეცნიერულად სანდო და შინაარსობრივად მრავალმხრივ ინფორმაციას აწვდის, რის გამოც წელიდწეული სერია უკვე მაღალმოთხოვნად გამოცემად გადაიქცა. იმედია, რომ ამ ახალი პერიოდული გამოცემის ფართო თემატური დიაპაზონი და წარმოდგენილი კვლევის ხარისხი მომდევნო გამოცემებშიც შენარჩუნდება და ჰუმანიტარული აზრის მოყვარულთ კვლავაც მიეცემათ საშუალება, მშობლიურ ენაზე გაეცნონ მრავალ სიახლეს ქრისტიანულ სიძველეთა კვლევის სფეროდან.

თინა დოლიძე